

BOSHLANG‘ICH SINFLARDA INGLIZ TILIDA O‘QISH KO‘NIKMASINI BOSQICHMA-BOSQICH SHAKLLANTIRISH (3–4-SINFLAR MISOLIDA)

Jo‘raboyeva Turg‘unoy Ikromjon qizi

Namangan davlat universiteti tayanch doktoranti

e-mail: juraboyevaturgunoy@gmail.com

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.23525404>

Annotatsiya. *Tezida ingliz tili darslarida 3–4-sinf o‘quvchilarining kitobxonlik ko‘nikmalarini shakllantirish masalasi ko‘rib chiqiladi. Ona tilidagi o‘qish tajribasi va lotin grafikasining ingliz tilidagi o‘qishga o‘tkazilishi tahlil qilinib, harf-tovush mosligidan mustaqil mutolaagacha bo‘lgan to‘rt bosqichli metodik yo‘l asoslanadi.*

Kalit so‘zlar: *kitobxonlik ko‘nikmasi, boshlang‘ich ta‘lim, fonika, ravon o‘qish, matnni tushunish, mutolaa motivatsiyasi, ingliz tili.*

Boshlang‘ich sinfda chet tilini o‘rganish ko‘pincha og‘zaki nutq — qo‘shiq, o‘yin, dialog bilan bog‘lanadi. Bu tabiiy: bola tilni avval eshitib, keyin gapirib o‘zlashtiradi. Biroq 3-sinfdan boshlab o‘quvchi darslikdagi matn bilan yuzma-yuz keladi va shu nuqtada ko‘pchilik bolalarda bir xil qiyinchilik paydo bo‘ladi: so‘zni og‘zaki biladi, lekin yozilgan holda taniy olmaydi. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 10-dekabrda PQ-1875-son qarorida boshlang‘ich ta‘limdan boshlab chet tillarni o‘rgatish belgilangan bo‘lsa [1], 2017-yil 13-sentabrda PQ-3271-son qaror kitob mutolaasi va kitobxonlik madaniyatini oshirishni davlat ahamiyatidagi vazifa sifatida qo‘ydi [2]. Ingliz tili darsi bu ikki vazifa tutashadigan joy, ammo amaliyotda o‘qishga tayyorlov ishi tizimli olib borilmaydi.

Muammoning ildizi ikki imlo tizimining tafovutida. O‘zbek lotin yozuvi deyarli fonetik: harf ko‘p hollarda bitta tovushni beradi, o‘quvchi esa ona tilida “ko‘rdim — o‘qidim” tamoyiliga o‘rganib qolgan. Ingliz imlosi chuqur, ya‘ni bir harf bir necha tovushni, bir tovush esa bir necha harf birikmasini ifodalashi mumkin. Shu sababli bola *cat, cake, car* so‘zlaridagi *a* ni bir xil o‘qiydi, *x* harfini o‘zbekcha “x” kabi talaffuz qiladi, *u* ni doim [u] deb o‘qiydi. Bu xatolar tasodifiy emas: ular ona tilidagi o‘qish ko‘nikmasining salbiy ko‘chishi natijasidir. Ayni paytda lotin harflarining shakli tanishligi — ijobiy omil, chunki bola yangi alifboni noldan o‘rganmaydi. Metodika shu ikki tomonni ochiq hisobga olishi kerak.

O‘qishni “so‘zni tanish” va “tilni tushunish” ko‘paytmasi sifatida tushuntiradigan oddiy o‘qish modeli [3] bu yerda amaliy yo‘l ko‘rsatadi: agar ikki komponentdan biri nolga teng bo‘lsa, o‘qish ham sodir bo‘lmaydi. Kichik maktab yoshidagi chet tili o‘quvchisida tushunish komponenti og‘zaki darslar hisobiga qisman shakllangan, so‘zni tanish esa deyarli shakllanmagan. Demak, 3-sinfdan ish dekodlashdan, 4-sinfdan esa ravonlik va tushunishdan boshlanishi mantiqiy. Milliy metodik an‘anada ham o‘qish texnikasini tushunish bilan izchil bog‘lab shakllantirish zarurligi ta‘kidlanadi [6]. Shu asosda quyidagi to‘rt bosqichli yo‘l taklif etiladi (1-jadval).

1-jadval

3–4-sinflarda kitobxonlik ko‘nikmasini shakllantirish bosqichlari

		‘ “ —	o‘quvchi harfni ingliz tilidagi asosiy tovushi bilan nomlaydi
‘zni dekodlash		‘ ‘ ‘ ‘	o‘quvchi notanish, lekin qoidaga mos so‘zni o‘qiy oladi
‘qish		‘qish, aks-sado o‘qish,	matnni to‘xtamay, ma’noga mos ohangda o‘qiydi
		rasm bo‘yicha bashorat, hikoya xaritasi, darajalangan kichik kitoblar, sinf kutubxonachasi	o‘quvchi o‘qiganini qayta hikoyalaydi va kitob tanlaydi

Bosqichlar bir-birini qat’iy almashtirmaydi: har bir darsda oldingi bosqich mashqlari qisqa takror sifatida saqlanadi, keyingi bosqich unsurlari esa tayyorgarlik sifatida kiritiladi. Masalan, 3-sinfda ham o‘qituvchi katta formatli kitobni sinf bilan birga o‘qiydi — bolalar hali o‘zlari o‘qiy olmasa-da, matn va tasvir orasidagi bog‘lanishni ko‘rib, mutolaaga qiziqish orttiradi. Hikoya aytish (storytelling) bu yoshda ayniqsa samarali, chunki u og‘zaki tushunishni yozma matnga ko‘prik qiladi [4].

Ikkinchi muhim jihat — motivatsiya. Kitobxonlik ko‘nikmasi faqat texnik malaka emas, u o‘qishga ichki ehtiyojni ham o‘z ichiga oladi. Shuning uchun darsda “o‘qish uchun o‘qish” vaziyatlari yaratiladi: bola kitobni o‘zi tanlaydi, o‘qiganini rasm bilan ifodalaydi, sinfdoshiga tavsiya qiladi. Ekstensiv o‘qish tajribasi shuni ko‘rsatadiki, ko‘p va yengil matn o‘qish so‘z boyligi va ravonlikni grammatik mashqlardan kam bo‘lmagan darajada rivojlantiradi [5].

Baholash ham bosqichlarga moslanadi. 3-sinfda harf-tovush va so‘z darajasida qisqa individual tekshiruv (o‘quvchi kartochkadagi so‘zlarni o‘qiydi), 4-sinfda esa ravonlik va tushunishni kuzatish (bir daqiqalik o‘qish, hikoya xaritasini to‘ldirish) o‘tkaziladi. Shuningdek, o‘quvchining “kitobxonlik kundaligi” — o‘qilgan kitob nomi, yoqqan qahramon va bitta chizma — motivatsiya ko‘rsatkichi bo‘lib xizmat qiladi. Bu vositalar maxsus test talab qilmaydi va oddiy sinf sharoitida qo‘llaniladi.

Xulosa qilib aytganda, 3–4-sinflarda ingliz tilida kitobxonlik ko‘nikmasini shakllantirish og‘zaki nutq va yozma matn o‘rtasidagi bo‘shliqni ongli ravishda to‘ldirishni talab qiladi. Ona tilidagi lotin grafikasi tajribasini hisobga olgan holda harf-tovush mosligidan dekodlashga, undan ravonlik va tushunishga, so‘ngra mustaqil mutolaaga o‘tish o‘quvchini “so‘zni taniydigan” emas, “kitob o‘qiydigan” bolaga aylantiradi. Taklif etilgan bosqichli yo‘lning samaradorligini tajriba-sinov ishlari orqali tekshirish keyingi tadqiqot vazifasidir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 10-dekabrdagi “Chet tillarni o‘rganish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ-1875-son qarori. // lex.uz.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 13-sentabrdagi “Kitob mahsulotlarini nashr etish va tarqatish tizimini rivojlantirish, kitob mutolaasi va kitobxonlik madaniyatini oshirish hamda targ‘ib qilish bo‘yicha kompleks chora-tadbirlar dasturi to‘g‘risida”gi PQ-3271-son qarori. // lex.uz.
3. Gough P. B., Tunmer W. E. Decoding, reading, and reading disability // Remedial and Special Education. – 1986. – Vol. 7, No. 1. – P. 6–10.
4. Cameron L. Teaching Languages to Young Learners. – Cambridge: Cambridge University Press, 2001.
5. Day R. R., Bamford J. Extensive Reading in the Second Language Classroom. – Cambridge: Cambridge University Press, 1998.
6. Jalolov J. J. Chet til o‘qitish metodikasi. – Toshkent: O‘qituvchi, 2012. – 336 b.